

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І. ФРАНКА

На правах рукопису

РОМАНК Михайло Дмитрович

ВЛИЯНИЕ ВОСХОЖДЕНИЯ ТРУДОВОЙ МАТРИЧЕВЫХ МИГРАЦИИ
В МІСТА ПІЗКАРНІТЯ

Спеціальність 11.00.02 - економічна і соціальна географія

А в т о р е ф е д а т

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата географічних наук

Львів - 1994

Робота виконана на кафедрі географічних наук
державного університету ім. Івана Франка.

Науковий керівник - доктор географічних наук,
професор Ф.Д.Заставний

Офіційні опоненти - доктор географічних наук,
професор О.І.Шаблій
кандидат економічних наук,
доцент С.П.Волос

Провідна організація - Чернівецький державний університет
ім. І.Медведєвича

Захист відбудеться "29" вербня 1994 р. о "14" год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради К 04.04.02 для захисту
дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних
наук у Львівському державному університеті імені І.Франка за
адресою: 290000, м.Львів, вул.Дорошенка, 41, ауд. 26.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці
Львівського державного університету: м.Львів, вул.Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано "27" травня 1994 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради
канд.географ.наук, доцент

С.І.Кукурузна

AB-30.445
I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

I.1. Актуальність проблеми. Трудова маятникова міграція відіграє важливу роль у формуванні та раціональному використанні трудових ресурсів великих і середніх міст Прикарпаття, в розвитку і функціонуванні його промислового комплексу. Як складний і багатограний соціально-економічний процес, вона в географічному плані є важливим фактором і однією з поширених форм раціонального використання, а також головним каналом перерозподілу трудових ресурсів відповідних територіальних систем взаємопов'язаного розселення. В багатьох містах Прикарпаття і особливо тих, що швидко розвивалися внаслідок приросту нових робочих місць у зв'язку із значними обсягами нового промислового і культурного будівництва протягом останніх двадцяти років спостерігається прискорене зростання трудової маятикової міграції населення. Обсяги трудової маятикової міграції у великі міста регіону за 1970-1992 рр. виростили більше ніж в 2,6 раза і становили відповідно у Львів - понад 185 тис. чол., в Івано-Франківськ - 50,5 тис. чол., в Чернівці - 48,5 тис. чол. У середні та малі міста Прикарпаття /Калуш, Коломию, Стрий, Дрогобич, Самбір, Борислав, Новий Розділ, Долину, Надвірну, Сторожинець/ щоденні трудові маятикові поїздки населення за названий період збільшилися в 2,5 - 3,2 раза.

Прикарпатський регіон відноситься до одного з найбільших ареалів концентрації потоків трудової маятикової міграції в Україні, де мають місце найвищі щоденні трудові маятикові поїздки сільського населення в міста.

Прикарпаття в географічному відношенні є специфічним регіоном України. За територіальною ознакою до Прикарпатського регіону нами віднесені всі 14 районів Івано-Франківської, 10 районів /Дро-

гобичький, Стрийський, Сколівський, Турківський, Самбірський, Старо-самбірський, Миколаївський, Хмельницький, Городецький, Душоматівський / південної та південно-західної частини Львівської та 5 районів /Вижницький, Глобочківський, Кіровоградський, Путивльський, Сторожинецький / західної частини Чернівецької області.

В сучасних умовах реформування економіки, становлення ринкових відносин для економічного розвитку регіонів України характерною ознакою стало значне збільшення робочої сили з промисловості, яка розміщена в основному в містах. Все з більшою інтенсивністю поширюється процес формування ринку праці і пов'язаного з ним безробіття. Названі процеси в значній мірі стосуються трудових мігрантів. Інтенсивні потоки трудової міграції значно скоротилися, багато сільських мешканців стає безробітними. За 1991-1993 рр. кількість осіб, які працюють в містах Прикарпаття, але проживають за їх межами скоротилася в Чернівцях та Івано-Франківську відповідно на 6,5 та 6,2 тис.чол., в Коломиї - на 3,7 тис.чол., Калуші - 3,5 тис.чол., Стрия - 3,4 тис.чол., Львові - понад 15 тис.чол.

Закономірне все це висуває в часі актуальних проблеми необхідності узгодження розвитку матеріального виробництва і виробничої сфери з галузевими трудовими ресурсами, їх територіального регіонального перерозподілу, праймтивного просторового поєднання місць проживання і місць трудової діяльності населення.

Для досягнення оптимальних пропорцій територіального перерозподілу трудових ресурсів, результати якого відповідала б інтересам всього господарства України і окремих його галузей, кожного

регіону, а також особистим інтересам мігрантів, необхідне наукове обґрунтування масштабів і напрямків інтенсивних потоків трудової маятникової міграції, розробка і проведення в цьому зв'язку необхідних економічних і організаційних заходів, спрямованих на розподіл робочої сили, ефективне використання трудових ресурсів.

1.2. Предметом дослідження є питання комплексної оцінки в Прикарпатті стану і розвитку на перспективу трудових маятникових міграційних потоків населення з приміських зон і прилеглих сільських місцевостей на роботу в міста і назад, а також визначення їх впливу на забезпечення робочою силою промислових вузлів та промислових центрів регіону.

1.3. Об'єктом дослідження є різні розміри та інтенсивності мікроселянські п. гоки маятникових мігрантів, географія формування і напрямків трудових маятникових потоків, а також їхні різні соціально-економічні та демографічні структури в розрізі географічно-територіальної /Прикарпатський регіон/ і його окремих адміністративних /Львівська, Івано-Франківська і Чернівецька області/ систем України.

1.4. Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у виявленні просторових закономірностей маятикового міграційного обміну трудових ресурсів регіону, розробка концепції розвитку маятикової міграції населення і прогнозування основних параметрів трудової маятикової міграції в Прикарпатті. В процесі економіко-географічного дослідження передбачається розв'язати такі завдання:

- Обґрунтувати головні напрями комплексного розвитку Прикарпатського промислового комплексу і особливості забезпечення його робочою силою завдяки маятниковим міграціям;

- визначити соціально-економічні передумови та регіональні особливості формування і розвитку маятникових міграцій у Прикарпатті;
- виявити основні тенденції і фактори, які зумовляють розвиток інтенсивної трудової маяткової міграції сільського населення регіону;
- розробити методику комплексних географічних досліджень маятникових міграцій регіону;
- визначити масштаби та регіональні особливості маятникових міграцій;
- обґрунтувати методику розподілу маятникових потоків на раціональні і нераціональні;
- сформулювати основні положення вдосконалення маятникових трудових поїздок у Прикарпатті в умовах переходу економіки України на ринкові відносини.

1.5. Методологія і методика дослідження. Автором вивчені і проаналізовані праці українських та окремих зарубіжних вчених з питань трудової маяткової міграції. Використані постанови Верховної Ради і уряду України з питань соціально-економічного розвитку промислового виробництва і ефективного використання у зв'язку з цим трудових ресурсів окремих регіонів. Використано також матеріали Міністерства статистики України, Львівського, Івано-Франківського і Чернівецького обласних управлінь по статистиці, Ради по вивченню продуктивних сил України Академії Наук України, Державного комітету України по праці і соціальному забезпеченню, Івано-Франківського і Чернівецького обласних планово-економічних управлінь об'єктами адміністрацій, а також опубліковані статистичні дані по населенню і трудових ресурсах, економічному і соціальному

розвитку областей Прикарпатського регіону.

Методом анкетного опитування проведено соціологічне обстеження маятникових мігрантів на тридцяти підприємствах п'яти /Івано-Франківськ, Калусь, Коломия, Долина, Надвірня/ міст Прикарпаття. Для узагальнення результатів анкетування здійснені відповідні розрахунки на ЕОМ. Це дало змогу одержати широкий фактичний матеріал, що містить в собі цілий ряд абсолютних і відносних показників у вигляді таблиць, дані яких виявляють багатопланові залежності і зв'язки маяткової міграції з урахуванням освітнього і професійного рівня, віку і стажу роботи, кваліфікації і заробітної плати, сімейного стану маятникових мігрантів, часу, який вони витрачають на щоденні трудові поїздки на роботу і назад, наявність бажання переселитись за місцем роботи тощо. Дані соціологічного обстеження використані автором при написанні другого і частково третього розділів дисертаційної роботи.

1.6. Наукова новизна дисертації полягає в

- в обґрунтуванні головних напрямів комплексного розвитку Прикарпатського промислового комплексу і особливостей забезпечення його робочою силою за рахунок маятникових міграцій;
- у визначенні основних тенденцій і факторів, які зумовляють розвиток інтенсивної трудової маяткової міграції сільського населення в Прикарпатті;
- у розробці пропозицій щодо впорядкування нерациональних трудових маятникових міграцій населення в Прикарпатському регіоні.

1.7. Особистий вклад у науку становлять:

- доповнення теоретичних і розробка методичних підходів до досліджень регіональних особливостей трудової маяткової міграції населення, визначення просторових закономірностей маяткової міг-

раційного обміну трудових ресурсів регіону;

- розробка концепції розвитку маятникової міграції населення Прикарпаття і прогнозування її основних параметрів в регіоні;
- розробка методики соціологічних досліджень трудових маятникових міграцій в регіоні, обґрунтування маятникових потоків на раціональні і нераціональні.

І.8. Практичне значення дисертаційної роботи. Результати дослідження можуть бути використані:

- економічними органами і науковими організаціями при оцінці стану і розробки прогнозів чисельності населення і трудових ресурсів по містах Прикарпаття з урахуванням фактору трудової маятникової міграції в передпланових документах соціально-економічного розвитку міст і областей регіону;
- міністерствами і регіональними органами при вивченні питань вдосконалення регулювання територіального переміщення населення і упорядкування нераціональних потоків трудової маятникової міграції.

І.9. Впровадження результатів дослідження. Реалізація роботи. Результати обстеження знайшли відображення в "Схемі розвитку і розміщення продуктивних сил України, Донецько-Придніпровського, Південно-Західного, Південного економічного районів на період до 2005 року" /розділ "Населення і трудові ресурси"/, а також використані при складанні плану соціально-економічного розвитку міста Івано-Франківська на 1986-1990 рр. і на період до 2000 р.

І.10. Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи доповідались автором і одержали схвалення на республіканському науково-практичному семінарі з проблем демографічної комплексної програми "Праця" /Київ, грудень 1986 р./, на респуб-

ліжиській науково-практичній конференції "Соціологічні дослідження і соціальні технології" /Кіровоград, червень 1989 р./, на науковій конференції "Демографічна ситуація в Україні" /Київ, жовтень 1998 р./.

1.11. Публікації. За результатами дослідження опубліковано шість праць /дві брошури, дві статті та двоє виступів на науково-практичних конференціях/ обсягом 5,2 обл.вид.арк.; дві праці надано до друку.

1.12. Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота викладена на 157 сторінках машинописного тексту, складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, бібліографії, додатку, містить 24 таблиці, 5 рисунків. Список літератури включає 207 найменувань.

2. ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

2.1. У вступі обгрунтовано актуальність проблеми, визначаються предмет, об'єкт та мета дослідження, сформульовані завдання та наукова новизна, розкриваються методологічні та методичні основи, практичне значення та впровадження результатів дисертаційного дослідження, виконаного в основному на аналізі даних за 1992 рік.

2.2. У першому розділі - "Прикарпатський промисловий комплекс і особливості забезпечення його робочою силою завдяки шматникової міграції" - розглядаються та досліджуються питання формування, розвитку і спеціалізації промислових вузлів і промислових центрів Прикарпаття, географія розселення населення та трудових ресурсів на території регіону, аналізується роль трудової шматникової міграції у формуванні, раціональному використанні та забезпеченні промислових центрів робочою силою.

У Прикарпатському регіоні загальною площею 48,8 тис. км², що становить 7,3% території України, проживає понад 5,2 млн. чол., або

10% населення України. Тут виробляється 9,5% промислової та 7,8% сільськогосподарської продукції України. У зв'язку з історичними умовами рівень економічного розвитку регіону тривалий час відставав від економічних можливостей і соціальних потреб населення. В урахуванні цього відставання економічного розвитку областей західної частини України, особливо промисловості, увага акцентувалася на їхньому прискореному індустріальному розвитку.

Аналіз статистичних даних засвідчує, що за 1960-1992 рр. обсяг випуску валової продукції промисловості збільшився в Івано-Франківській області в 9,2 раза, у Львівській - в 7,5, в Чернівецькій - в 6,9 раза /по Україні - в 5,1 раза/. Якщо в 1960-1969 рр. темпи приросту валової продукції промисловості в цілому по Україні становили 50,7%, то по Львівській області - 69,8%, Івано-Франківській - 93,4%, Чернівецькій - 65,1%. За 1970-1992 рр. приріст капітальних вкладень в розвиток продуктивних сил західних областей становив 79,6% проти 84,0% в цілому по Україні.

В ході дисертаційного дослідження нами встановлено, що високі темпи розвитку промислового виробництва в західних областях України протягом 1960-1992 рр., а також ті зміни, які відбулися в розміщенні продуктивних сил на основі раціонального поєднання просторових факторів і природно-економічних умов, дада змогу оформувати в Прикарпатському регіоні великий соціальний промислово-територіальний комплекс, котрий характеризується високим рівнем розвитку машинобудування і металообробки, хімічної, нафтохімічної, лісової і деревообробної, легкої і харчової, паливно-енергетичної промисловості та промисловості будівельних матеріалів, курортного господарства. В його структурі переважають галузі, які базуються головним чином на місцевих мінерально-сировинних, лісових, водних,

а також трудових ресурсах. Промисловими вузлами і промисловими цехами, які є найбільш законічно організованою формою Прикарпатського промислового комплексу відповідно до територіальної компоновки, активно використовуються місцеві сировинні та енергетичні ресурси, вони мають загальні теплоцентралі та водозабори, ремонтні підприємства, системи інженерного обладнання та забезпечення, транспортні споруди, ремонтні та підсобно-допоміжні підприємства, єдині групові відповідні територіальні системи взаємопов'язаного розселення трудових ресурсів.

У дослідженні наголошується, що територіальна структура промислового регіону, як і галузева, має свої особливості. Розміщення промислових підприємств тут зумовлено деякими причинами. Їх концентрація у великих містах, насамперед в обласних центрах, є певною мірою наслідком минулого. В результаті індустріалізації західних областей України нове промислове будівництво здійснювалося переважно у великих і окремих середніх містах, де було більше кваліфікованих кадрів, існувала енергетична база, транспортні шляхи. У Чернівцях виробляють понад дві третини промислової продукції області, Івано-Франківську - 30%, Львові - 26,5%. Найбільший промисловий розвиток в Івано-Франківській області отримали міста Івано-Франківськ, Калуш, Коломия, на які припадає 38,9% всієї товарної промислової продукції, 36,5% основних виробничих фондів і 66% чисельності промислово-виробничого персоналу.

Аналіз результатів економіко-географічного дослідження дає нам підставу зробити обґрунтований висновок про те, що основні напрями комплексного розвитку Прикарпатського промислового комплексу на перспективу, націлені на підвищення ефективності промислового виробництва відповідно до попиту ринку і потреб насе-

лення, ґрунтуються на взаємодії та поєднанні економіко-географічних та соціальних факторів, скоординованні системи організаційної структури галузевих та регіональних стосунків, узгодженні, взаємний ув'язні та врахуванні територіальних і галузевих інтересів, регіональному використанні матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

При виконанні дисертаційного дослідження встановлено, що:

- для Прикарпаття характерною є висока питома вага сільського населення /48%/, що в 1,5 раза перевищує загальноукраїнську, більший в цілому по регіону на 3,5 чол. на 1 тис. населення його природної приріст, а також густина населення, яка є вищою ніж в цілому по Україні на 18 чол. в Івано-Франківській, на 30 чол. - в Чернівецькій на 40 чол. у Львівській областях; Придністров'я, а також долини ріки Прут є найбільш густо населеними сільськими районами на території України;

- розвиток продуктивних сил, особливо прискорений розвиток промисловості, викликав швидке зростання чисельності міського населення регіону /з 32,2% у 1959 р. до 52,0% у 1992 р./ і формування нових міських поселень - Буритина, Нового Роздола, Новояворівська, Гіриляка, Новодністровська та ін., а також перетворення десятків сільських поселень в селища міського типу, або приєднання їх до міст /до складу Івано-Франківська увійшли села Хриплини, Угорники, Опривішці, Микитинці, Крихівці, Волчинець, Дасічна/;

- високі темпи розвитку продуктивних сил сприяли розширенню сфери прикладання праці і підвищенню питомої ваги зайнятості населення в контингенті трудових ресурсів у суспільному виробництві Івано-Франківської області з 59,7% у 1960 р. до 77,2% у 1991 р. Разом з тим цей показник на 3% нижчий середнього по Укра-

Іні рівня зайнятості в суспільному виробництві, оскільки тут змислом питома вага /18%/ зайнятих в домашньому і особистому підсобному господарстві /по Україні він становить 7%/;

- у зв'язку з певними резервами трудових ресурсів у Прикарпатті спостерігається сезонна неорганізована міграція населення, при якій значна частина працездатного населення щорічно виїжджає на сезонні роботи за межі регіону, минаючи державну систему організованого набору на територіальні органи зайнятості. Цьому процесові притаманна тенденція до зменшення: в 1970 р. з Івано-Франківської області на сезонні роботи виїжджало 60 тис.чол., в 1985- 36,8, в 1990 - близько 20 тис.чол.;

- географія розміщення трудових ресурсів і населення регіону характеризується нерівномірністю: міські поселення Львівської області мають 78% робочих місць, тим часом як тут проживає тільки 59% населення, в Чернівцях сконцентровано 70% промислово-виробничого персоналу області, основна частина трудових ресурсів міст в Івано-Франківській області сконцентрована в Івано-Франківську, Калуші, Коломиї /79%/, на міську місцевість припадає 42% трудових ресурсів, на сільську - 58%, з яких 22% проживає в гірській місцевості;

- аналіз інтенсивності та географія напрямків трудової міграції в Прикарпатті свідчить про те, що вона характеризується яскраво вираженою спрямованістю з села в місто: за 1960-1990 рр. із сіл в міста Львівської, Івано-Франківської і Чернівецької областей перемістилося відповідно понад 400,220 та 180 тис.чол., що становить 55-58% приросту міського населення даних областей.

Виконане дослідження дає нам підставу стверджувати, що характерною особливістю промислових вузлів і промислових центрів При-

карпаття, котрі територіально прилягають і збігаються з індустріально розвинутими великими і середніми містами, є те, що підприємства цих міст активно використовують працю населення, яке проживає в прилеглий сільській місцевості і розмічених недалеко малих сільських поселеннях. Питома вага осіб, які працюють в містах, але проживають за їх межами, серед зайнятих в галузях господарського комплексу міст у 1992 р. становила: у Львові - 25,2%, Івано-Франківську - 37,5%, Чернівцях - 30,4%, Коломиї - 38,4%, Калуші - 33,4%, Дрогобичі - 32,4%, Новому Роздолі - 35,4%, Бориславі, Долині, Надвірній, Самборі, Болехові, Миколаєві, Галичі, Косові - 40,2-48,7%.

2.3. У другому розділі - "Економічні і соціологічні дослідження трудових маятникових міграцій Прикарпаття" - висвітлюються теоретичні та методичні підходи до досліджень регіональних особливостей трудової маяткової міграції населення та визначення просторових закономірностей маяткового міграційного обміну трудовими ресурсами, розроблена методика комплексних географічних та соціологічних досліджень трудової маяткової міграції, визначені масштаби та регіональні особливості маятникових міграцій Прикарпаття, виявлені основні соціально-економічні передумови, тенденції, причини і фактори, які зумовлюють розвиток інтенсивної трудової маяткової міграційної рухомості сільського населення в регіоні, дано соціально-економічну характеристику трудових маятникових мігрантів.

Вивчення трудової маяткової міграції в регіоні повинно мати системний підхід, комплексний характер, що передбачає збір, систематизацію, аналіз і узагальнення великих масивів різнобічної географічної, економічної, соціальної інформації за допомогою різних

методів. В дисертаційній роботі дається перелік джерел інформаційної бази про трудову маятникову міграцію /дані державної і транспортної статистики, інформаційні матеріали, опубліковані в працях українських і зарубіжних вчених, анкетні обстеження та опитування трудових маятникових мігрантів і т.ін./.

Регіональні дослідження трудової маяткової міграції населення мають як теоретичне, так і практичне значення. З теоретичного погляду такі дослідження необхідні для обробки, перевірки, уточнення і уз'язки вихідних даних про предмет дослідження, його структуру і найважливіші зв'язки.

В роботі всебічно проаналізовані статистичні дані трудової маяткової міграції населення в міста Прикарпаття, охарактеризовані її основні потоки, визначені динамічні тенденції розвитку маяткового міграційного руху, оцінені як теперішні результати міграції, так і на перспективу з погляду відповідності їх інтересам окремих підприємств, промислових центрів та всього господарського комплексу регіону, виявлено і розкрито систему факторів, які впливають на маятникову міграційну рухомість сільського населення.

Результати дослідження дають нам підставу підтвердити передбачення, що основні регіональні особливості і фактори, які зумовляють високу маятникову міграційну рухомість трудових ресурсів у Прикарпатті, такі:

- висока густина населення, особливо сільського, сприятлива його вікова структура та густа мережа міських поселень у регіоні;

- достатньо розвинені транспортні зв'язки між промисловими центрами і поселеннями приміських зон та прилеглої сільської місцевості, висока насиченість території транспортними комунікаціями /густа мережа приміських пасажирських сполучень, автомобільних: доріг і залізничних колій/;

- диспропорції в розміщенні робочих місць, невідповідність кількості й структури робочих місць у містах демографічному складу і професійно-кваліфікаційній структурі трудових ресурсів;

- значне відставання розвитку соціальної інфраструктури в містах регіону, передусім житлового будівництва, від високих темпів розвитку промислового будівництва;

- бажання окремої частини населення поєднувати високооплачувану роботу в недалеко розташованому місті з проживанням у сільській місцевості або в приміській зоні, де є можливість для ведення індивідуального сільського господарства.

Серед соціально-економічних передумов, які зумовлюють зростання трудової маятникової міграції сільського населення, особливо молоді, в міста Прикарпаття є також більш широка можливість вибору професії і роботи відповідно до спеціальності й освіти, підвищення заробітної плати, можливість професійного зростання, освітнього, технічного і культурного рівнів.

У ході дослідження при визначенні масштабів трудової маятникової міграції в Прикарпатті з'ясовано, що внаслідок значного приросту робочих місць у зв'язку із прискореними темпами розвитку промисловості за 1970-1992 рр. обсяги трудових поїздок у великі міста регіону зросли в 2,3 - 2,6 раза, у середні і малі міста - в 2,5 - 3,2 раза /див таблицю/.

Прикарпатський регіон є одним з найчистіших в Україні ареалом концентрації інтенсивних потоків трудової маятникової міграції сільського населення. В регіоні за останні п'ятнадцять років спостерігалися такі середньорічні прирости кількості маятникових мігрантів серед сільських жителів: у Львівській області - 6,9 тис.чол., Івано-Франківській - 5,8 тис.чол., Чернівецькій -

3,5 тис.чол. В інших областях України за названий період середньорічний абсолютний прарієт маятникових мігрантів в числа сільських жителів становив: по Донецькій області - 1,2 тис.чол., Дніпропетровській - 1,6, Полтавській - 2,0, Одеській - 2,2, Хмельницькій - 2,6, Київській /без м.Києва/ - 3,6, Криму - 2,4 тис.чол. Чисельність трудових маятникових мігрантів у Львівській та Івано-Франківській областях в 1991 р. дорівнювала 394,6 тис.чол., або 24,5% всіх трудових маятникових мігрантів - сільських жителів України;

- найбільш чисельними є потоки трудових маятникових мігрантів у великі міста регіону: до Львова, який формує зону доїжджання в радіусі 90-100 км, щоденно сходяться 26 потужних потоків заміських жителів чисельністю від 4 до 10 тис.чол. в кожному; до Івано-Франківська, де зона доїжджання 70-80 км, сформовані 12 головних потоків маятникових мігрантів від 3 до 6 тис.чол., в Чернівці формуються 10 основних потоків робітників і службовців від 2,5 до 5 тис.чол., які здійснюють трудові поїздки на відстань до 60-70 км. У середні міста регіону в радіусі 35-50 км сформовано 5-8 потоків трудових маятникових мігрантів інтенсивністю 1,5-3 тис.чол.

Для міст Прикарпаття чисельність і питома вага осіб, які беруть участь в щоденних трудових маятникових міграціях в заміську зону, порівняно незначна: зі Львова - 12,5 тис.чол., Івано-Франківська - 7,3, Чернівців - 5,8, Коломиї - 5,7, Калуса - 5,2, Дрогобича - 4,6 тис.чол. Серед осіб, які щоденно доїжджають на роботу з міст в сільську місцевість, переважають працівники освіти і охорони здоров'я, спеціалісти сільського господарства і будівництва; побуту та сфери обслуговування, більшість серед них - жінки, гео-

Динамічність трудової шпитникової міграції в міста Прикарпаття,
тис.чол.

Місто	Рік				
	1970	1980	1985	1992	2000 /оцінка/
<u>Львівська область</u>					
Львів	51,0	100,4	125,0	185,0	115,0
Дрогобич	7,5	15,4	18,8	20,8	15,4
Стрий	8,6	6,8	8,2	12,7	10,5
Самбір	2,0	4,4	5,8	6,8	5,2
Миколаїв	8,2	4,5	5,2	6,4	5,0
Новий Розділ	8,5	7,9	9,0	12,8	12,5
Борислав	2,9	5,4	6,5	10,3	10,2
Ходорів	1,4	2,4	2,8	3,2	8,0
Жидачів	2,0	2,9	3,5	4,6	4,2
Трускавець	2,4	4,2	5,0	7,5	8,4
<u>Івано-Франківська область</u>					
Івано-Франківськ	18,8	83,8	44,5	50,5	44,5
Коломия	11,5	16,4	20,8	24,2	18,8
Калуш	8,7	15,7	19,4	21,5	16,4
Надвірна	8,2	6,5	8,5	10,6	9,5
Долина	2,8	6,8	8,0	10,2	9,0
Болехів	0,5	8,0	8,2	8,5	8,8
Галич	1,2	2,8	3,0	4,2	4,5
Городенка	1,8	2,4	2,9	3,8	4,0
Косів	1,9	3,0	4,2	5,1	7,5
Рогатин	1,5	2,5	2,8	3,8	3,5
Снятин	1,4	2,2	3,0	3,8	4,2
Яремче	0,4	1,0	2,0	2,8	7,5
<u>Чернівецька область</u>					
Чернівці	25,3	89,8	44,1	48,5	42,8
Сторожинець	1,6	8,8	4,5	5,8	6,2
Вихиниці	0,6	1,5	2,2	2,8	3,4
Кіцмань	0,8	1,8	2,0	2,6	3,5
Вашківці	0,7	1,2	1,8	2,4	3,0
Глибока	0,5	1,1	1,5	2,0	2,5

графія їхніх поїздок порівняно незначна - до 20 км.

У вивченні трудової маятникової міграції важлива роль відводиться взаємопов'язаним, доповнючим одне одне економіко-географічним, статистичним і соціологічним дослідженням. У регіональному аспекті ці дослідження мають свої особливості, а тому в другому розділі /п.2.1./ детально описана і розроблена методика комплексних географічних досліджень трудових маятникових міграцій в регіоні. Шляхом анкетування нами виконане вибіркове соціологічне обстеження маятникових мігрантів на 12 підприємствах Івано-Франківська, 6 - Коломиї, 5 - Калуша, 4 - Долини і на 8 підприємствах Надвірної, яке охопило 4540 чол.

Основна мета соціологічного обстеження - вивчити склад /соціально-економічну характеристику маятникових мігрантів, виявити якомого повніші залежності, пов'язані з кількістю часу, який витрачається на щоденні трудові маятникові поїздки залежно від віку, статі, освітнього рівня та професійної кваліфікації респондентів, їх заробітної плати, виду транспорту, наявності хитла та бажання працювати за місцем проживання чи переселитися в місто на постійне проживання за місцем роботи. У зв'язку з врахуванням цих залежностей складена економіко-математична програма, згідно з якою виконані відповідні розрахунки на ЕОМ. У результаті одержано широкій фактичний матеріал, який містить відповідні абсолютні і відносні показники, згруповані, виходячи із заданої програми і цільового призначення, в 270 таблиць. Одержані дані, їх систематизація, аналіз і узагальнення дали змогу виявити багатопланові зв'язки і залежності, виявити систему факторів, які впливають на трудову маятникову міграцію населення в Прикарпатті, охарактеризувати її основні потоки, визначити динамічні тенденції розвитку маятикового мігра-

ЛНБ ім. В. Стефанива
АН України

ційного руху населення в краї, розробити практичні рекомендації щодо впорядкування нерациональних трудових маятникових потоків населення в Прикарпатті та їхнього регулювання в потрібному для інтересів держави і корисному для самих маятникових мігрантів напрямі.

Внаслідок соціологічного обстеження маятникових мігрантів в'ясовано, що:

- 22,2% маятникових мігрантів мають стаж роботи на підприємствях понад 5 років, 26,8% - від 3 до 5, 32,7% - від 1 до 3, 18,3% - до 1 року;

- серед опитаних респондентів 6% - це особи з вищою і незакінченою вищою освітою, 22,1% мають середню спеціальну, 61,1% - середню, 10,7% - незакінчену середню освіту. Серед робітників з неповною середньою освітою - це переважно особи старших вікових груп /41-50 і понад 50 років/;

- більшість заміських жителів /67,7%/ доїжджають на роботу автобусом, 30% - поїздом, 2,3% - власним транспортом;

- переважна частина маятникових мігрантів /93%/ є сільськими жителями, серед маятникових мігрантів переважають чоловіки /72%/, більшість серед них /58%/ - молодь;

- в обстежених трудових маятникових мігрантів 11,5% витрачають на щоденні трудові поїздки до 1 год., 28,8% - від 1 до 2 год., 29,1% - від 2 до 3, 16,2% - від 3 до 4, 14,3% - понад 4 год. Тобто майже третина /30,5%/ заміських жителів витрачає на проїзд до місця роботи і назад до 4 год. і понад 4 год., а кожний сьомий маятниковий мігрант, що працює в Івано-Франківську, перебуває в дорозі понад 4 год., тобто здійснює дуже тривалі, нерациональні поїздки;

- серед осіб, які перебувають в дорозі понад 4 год., 62,8% сі-

війних та 37,2% тих, що не перебувають в шлюбі;

- з обстежених замських жителів майже дві третини /63,8%/ робітників мають III-VI розряди: III розряд - 28,2%, IV - 25,2%, V - 10,0%, VI - 2,4%. На промислових підприємствах робітники-мігранти IV-V розрядів становлять 42,5%, в будівельних організаціях - 55,8%, що свідчить про їх висококваліфіковану і як наслідок, високооплачувану працю та особисту зацікавленість у щоденних трудових поїздках;

- з опитаних маятникових мігрантів Івано-Франківська, які здійснюють нерациональні трудові поїздки тривалістю 3-4 год. і більше, 27,1% бажають переселитися в місто на постійне проживання.

2.4. У третьому розділі - "Шляхи впорядкування нерациональних маятникових міграцій" - обґрунтовується розподіл інтенсивних потоків трудової маятикової міграції на рациональні і нерациональні форми, розкриваються основні напрями підвищення закріпленості трудових маятникових мігрантів за місцем проживання та проблеми і можливості їхнього переселення за місцем роботи, розроблені практичні рекомендації щодо впорядкування інтенсивних трудових маятникових міграцій у міста Прикарпаття.

Основними характеристиками трудової маятикової міграційної рухомості населення є обсяг, якісний склад і спрямованість потоків маятникових мігрантів.

У сучасній українській демографічній і географічній літературі слово "потік" при вивченні сутності трудової маятикової міграції зустрічається досить часто, але рідко хто з вчених робить спробу визначити його змістове навантаження. А тому виникають труднощі в розумінні цього терміну. В дисертаційному дослідженні нами зроблена спроба цього, "потік" трудової маятикової

...ції визначається як кількісно значне, доденне, спрямоване переміщення людей на роботу з місць проживання /райони виходу маятникових мігрантів/ до місць праці /райони входу трудових маятникових мігрантів/, яке має відповідні якісні характеристики та конкретну географічно-територіальну спрямованість.

Критерії ефективності трудової маяткової міграції в Прикарпатті визначаються насамперед ступенем її відповідності цілям соціально-економічного розвитку регіону, а дієвість регулювання трудових маятникових міграційних потоків залежатиме від повноти врахування і використання регіональних особливостей і факторів трудової маяткової міграції населення. Інакше кажучи, в регулюванні маятникових трудових переміщень населення пріоритетними є цілі розвитку територіальної спільності більш високого рівня, а методи маяткової міграційної політики мають бути територіально диференційованими.

Разом з тим як на макро-, так і на мікрорівнях необхідний перехід до прямого регулювання трудових маятникових поїздок населення. Здійснюване регулювання трудової маяткової міграції при поглибленому аналізі сутності, інформаційної забезпеченості, методах вимірювання і прогнозування дасть змогу підвищити її ефективність, що позитивно вплине не тільки на розвиток народногосподарського комплексу, але й на відтворення населення в областях регіону. Ця методологічна передумова визначає співвідношення між необхідним територіальним перерозподілом трудових ресурсів та інвестиційної політики державних органів влади, згідно з якою в сучасних економічних ринкових відносинах передбачається варіант розвитку суспільного виробництва в регіоні, при якому головною метою стане функціонування і розвиток виробництв різноманітних форм

власності і господарювання, а рівень життя населення і забезпечення зайнятості наявних трудових ресурсів є одним з основних соціальних обмежень. Зрозуміло, що ці реальності не можуть не впливати на міграційну політику держави щодо впорядкування нерациональних потоків трудової мятникової міграції.

Безпосередньому регулюванню піддаються не самі трудові мятникові міграційні процеси в регіоні, а адміністративно-правові і, головним чином, соціально-економічні умови, в яких вони здійснюються. До них відносяться: розподіл і структура робочих місць, обсяги випуску продукції на державних, колективних, кооперативних, орендних, акціонерних, приватних та інших підприємствах, відмінності в рівнях зарплати, забезпеченості житлом, територіальні відмінності в розвитку транспорту, торгівлі, медичного, побутового обслуговування, рекреаційного забезпечення та ін. А тому регулювання трудових мятникових міграційних переміщень населення може бути дієвим лише за умови системного управління соціально-економічним розвитком регіону, цілям і завданням якого повинні служити критерії економічної та соціальної ефективності трудової мятникової міграції населення.

На основі результатів дослідження і відповідних розрахунків нами для забезпечення потреб промислових вузлів і промислових центрів регіону у робочій силі визначені такі раціональні зони доглядання мятникових мігрантів на роботу:

- для великих міст - Львова, Івано-Франківська, Чернівців - до 40-50 км;

- для середніх і малих /Калуш, Коломия, Дрогобич, Стрий, Борислав, Новий Розділ, Доляла, Кадвірня/ - до 30 км;

- для інших малих міст і селищ міського типу - до 20 км.

Результати виконаного економіко-географічного дослідження дають нам підставу сформулювати напрями впорядкування інтенсивних трудових маятникових міграцій у Прикарпатті. Основними серед них є:

- розробка і реалізація цільових комплексних програм використання трудових ресурсів по кожних підприємству, місту й області регіону з урахуванням трудової маяткової міграції, що забезпечить оптимальну територіальну збалансованість місць проживання і трудової діяльності людей;

- усунення диспропорцій в темпах промислового будівництва і соціальної сфері шляхом прискорення темпів житлового будівництва з використанням усіх можливих джерел фінансування /державного, трудових колективів, кооперативного, приватного/;

- прискорення розвитку економічно перспективних малих і середніх міст, сіл міського типу та галицьких сіл, активне формування локальних регіональних систем розселення;

- збільшення обсягу житлового і соціально-культурного будівництва в сільській місцевості, впорядкування сільських населених пунктів, будівництво, ремонт та поліпшення стану автодоріг з твердим покриттям;

- пріоритетний розвиток агропромислового комплексу та галузей, що його обслуговують;

- ефективне використання багатих рекреаційних ресурсів регіону, прискорення розвитку рекреаційного господарства: карпатських областей.

8. ПУБЛІКАЦІЇ

Основні положення дисертації викладені в таких публікаціях автора:

I. Розвиток продуктивних сил і інтенсивність трудових маятникових

- міграція Прикарпаття.- Івано-Франківськ,1982.- 82 с.
2. Миграционные процессы в Западном регионе УССР// Совершенствование управления трудовым потенциалом/ Ин-т экономики АН УССР. -К.,1983.-С.112-117.
  3. Трудовая маятниковая миграция в промышленные центры Прикарпаття// Формирование развития территориально-производственных комплексов/ ССРС УССР АН УССР.-К.,1984.-М.183-194.
  4. Трудова маятникова міграція /На прикладі Прикарпаття/.-К.: Т-во "Знання" УРСР,1989.-20 с.
  5. Социологические исследования трудовой маятниковой миграции Прикарпаття// Социологические исследования и социальные технологии: Тез. респ. науч.-практ. конф.- Кировоград,1989.- С.49-51.
  6. Висвітлення у творах В.Стефаника причин трудової міграції галичан// Василь Стефаник і українська культура: Тези наук.-практ.конф.- Івано-Франківськ,1991.-С.93-95.

Зак 452 тир. 110

Підписано до друку 25.05.94. Формат паперу 60x84 1/8. об'єм - 23 д. а.

Фірма "ЛІК", м. Івано-Франківськ, вул. Василянок, 4Е

AB 30.44

AB 30.445

